

Bài 46

MỘT SỐ HÌNH THỨC CHỦ YẾU CỦA TỔ CHỨC LÃNH THỔ CÔNG NGHIỆP

I - VAI TRÒ CỦA TỔ CHỨC LÃNH THỔ CÔNG NGHIỆP

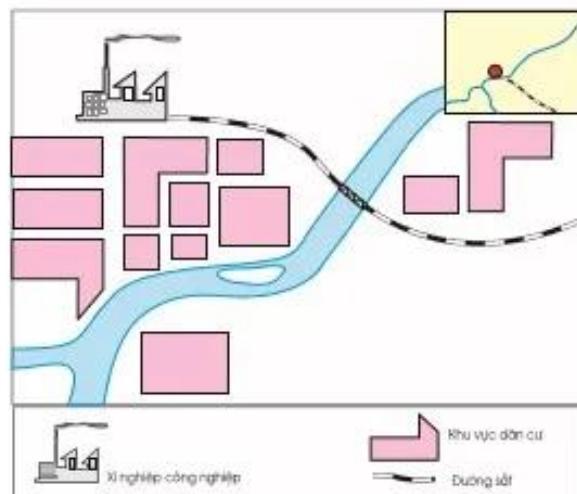
Các hình thức tổ chức lãnh thổ công nghiệp rất đa dạng và phong phú, tùy thuộc vào các điều kiện tự nhiên, dân cư, kinh tế, tiến bộ khoa học kỹ thuật, chính sách... Ở các nước đang phát triển, trong đó có Việt Nam, tổ chức lãnh thổ công nghiệp với các hình thức của nó đã góp phần thực hiện thành công sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước.

II - MỘT SỐ HÌNH THỨC CỦA TỔ CHỨC LÃNH THỔ CÔNG NGHIỆP

Các hình thức chủ yếu của tổ chức lãnh thổ công nghiệp là điểm công nghiệp, khu công nghiệp tập trung, trung tâm công nghiệp và vùng công nghiệp.

1. Điểm công nghiệp

Đây là hình thức tổ chức lãnh thổ công nghiệp đơn giản nhất. Điểm công nghiệp là một lãnh thổ trên đó có một điểm dân cư với một hoặc hai xí nghiệp, được phân bố ở những nơi gần nguồn nguyên, nhiên liệu, với chức năng khai thác hay sơ chế nguyên liệu, hoặc ở những vùng nguyên liệu nông sản. Như vậy, điểm công nghiệp đồng nhất với điểm dân cư có xí nghiệp công nghiệp.

Hình 46.1 - Sơ đồ điểm công nghiệp

Điểm công nghiệp theo kiểu đơn lẻ này tuy có những mặt tích cực nhất định như có tính cơ động, dễ ứng phó với các sự cố và dễ thay đổi thiết bị, không bị ràng buộc và không làm ảnh hưởng đến các xí nghiệp khác. Song những mặt hạn chế lại rất nhiều, như tốn kém vào đầu tư cơ sở hạ tầng, các chất phế thải bị lãng phí do không tận dụng được, không có các mối liên hệ về mặt kỹ thuật sản xuất, kinh tế với các xí nghiệp khác; do đó giá thành sản phẩm cao.

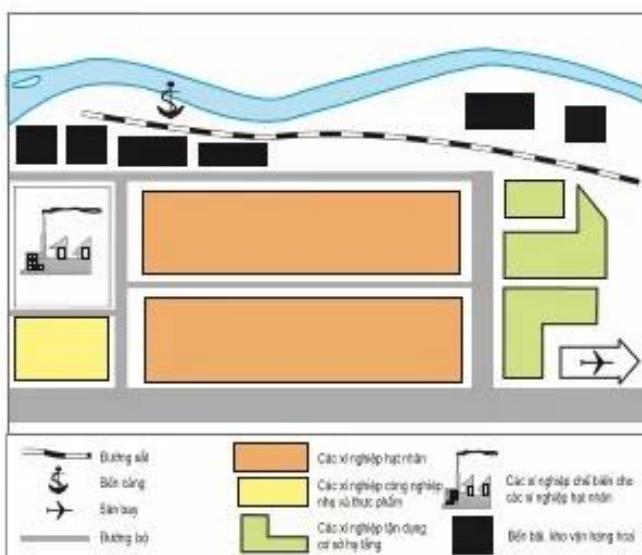
■ Em hãy nêu tên một số điểm công nghiệp ở địa phương.

2. Khu công nghiệp tập trung

Khu công nghiệp tập trung (thường gọi tắt là khu công nghiệp) ra đời và phát triển ở các nước tư bản vào những năm cuối thế kỉ XIX, đầu thế kỉ XX, sau đó xuất hiện và phát triển mạnh ở các nước và lanh thổ công nghiệp hóa vào thập kỉ 60 - 70, đặc biệt là ở châu Á, trong đó có Việt Nam với các tên gọi khác nhau như khu công nghiệp tập trung (Thái Lan), khu thương mại tự do (Ma-lai-xi-a), đặc khu kinh tế (Trung Quốc), khu chế xuất (Đài Loan, Hàn Quốc...).

Đặc điểm chung của khu công nghiệp là : có ranh giới rõ ràng, với quy

mô từ một đến vài trăm hecta, không có dân cư sinh sống, trong đó tập trung tương đối nhiều các xí nghiệp công nghiệp sản xuất các sản phẩm vừa để tiêu thụ trong nước vừa để xuất khẩu và thực hiện các dịch vụ hỗ trợ sản xuất công nghiệp ; vị trí các khu công nghiệp phần lớn là gần cảng biển, quốc lộ lớn, gần sân bay, ngoại vi các thành phố lớn, thuận lợi về giao lưu hàng hóa và liên hệ với bên ngoài để thu hút vốn đầu tư ; sử dụng chung cơ sở hạ tầng sản xuất và xã hội nên tiết kiệm tối đa chi phí sản xuất ; các xí nghiệp trong khu công nghiệp được hưởng một quy chế riêng,

Hình 46.2 - Sơ đồ khu công nghiệp

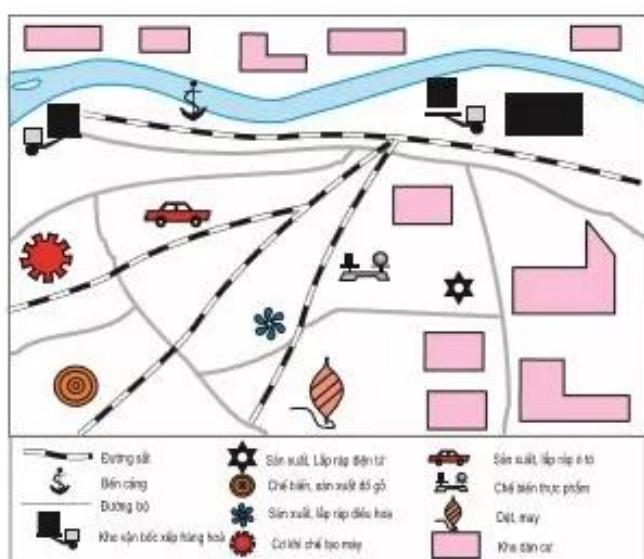
ưu đãi về sử dụng đất, thuế quan, chuyển đổi ngoại tệ ; có khả năng hợp tác sản xuất giữa các xí nghiệp với nhau trong khu công nghiệp để đạt hiệu quả cao.

Các nước đang phát triển và có thu nhập thấp, trong quá trình công nghiệp hóa còn có một loại hình đặc biệt của khu công nghiệp, đó là khu chế xuất, được coi là công cụ có hiệu quả để thu hút vốn nước ngoài, tạo việc làm, phát triển công nghiệp hướng về xuất khẩu, tiếp thu kỹ thuật và công nghệ hiện đại.

■ Kể tên một số khu công nghiệp, khu chế xuất ở Việt Nam mà em biết.

3. Trung tâm công nghiệp

Đây là hình thức tổ chức lãnh thổ công nghiệp ở trình độ cao. Trung tâm công nghiệp là một khu vực tập trung công nghiệp gắn liền với các đô thị vừa và lớn. Mỗi trung tâm công nghiệp có thể gồm một hay một vài khu công nghiệp hoặc một nhóm các xí nghiệp công nghiệp của nhiều ngành khác nhau, trong đó có các xí nghiệp hạt nhân hay nòng cốt. Hướng chuyên môn hoá của một trung tâm công nghiệp do những xí nghiệp nòng cốt quyết định. Những xí nghiệp này được hình thành dựa trên những lợi thế về tài nguyên khoáng sản, năng lượng, nguyên liệu, nguồn lao động, vị trí địa lý thuận lợi... Những xí nghiệp phân bố trong trung tâm công nghiệp có các mối liên hệ chặt chẽ với nhau về mặt kĩ thuật sản xuất, kinh tế và quy trình công nghệ. Đi kèm với những xí nghiệp nòng cốt, ở trung tâm công nghiệp thường có một loạt các xí nghiệp có ý nghĩa bổ trợ nhằm tiêu thụ sản phẩm, cung cấp nguyên liệu, sửa chữa máy móc, thiết bị, cung cấp lương thực, thực phẩm, hàng tiêu dùng cho nhu cầu của dân cư trong trung tâm.

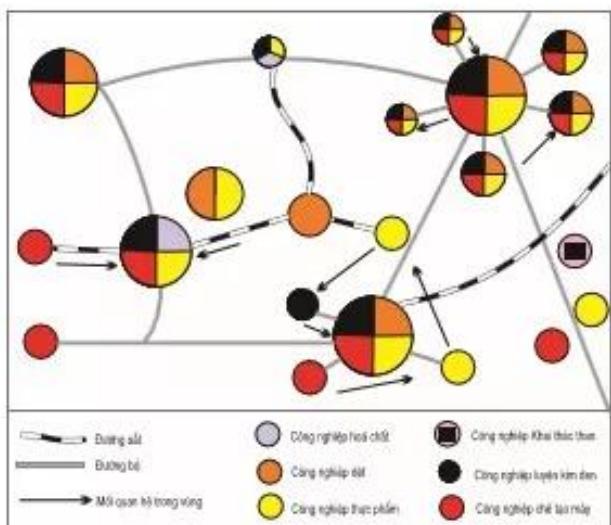

Hình 46.3 - Sơ đồ trung tâm công nghiệp

■ Hãy kể tên một số trung tâm công nghiệp ở Việt Nam và ở địa phương.

4. Vùng công nghiệp

Mỗi một ngành công nghiệp thường được phân bố trên một phạm vi lãnh thổ nhất định, với đầy đủ các điều kiện tự nhiên, kinh tế - xã hội thuận lợi cho sự phát triển. Đó là vùng phân bố của ngành, thường gọi là *vùng ngành*. Các vùng ngành thường gặp là vùng khai thác than, vùng khai thác dầu khí, vùng khai thác quặng kim loại đen và quặng kim loại màu...

Hình 46.4 - Sơ đồ vùng công nghiệp

Trong thực tế, trên một lãnh thổ nhất định có những điều kiện thuận lợi cho việc phân bố các xí nghiệp không chỉ của một ngành mà của một số ngành công nghiệp. Do đó, các vùng ngành chồng chéo lên nhau và là thành phần của vùng công nghiệp tổng hợp, thường gọi là *vùng công nghiệp*.

Đặc điểm cơ bản của vùng công nghiệp là : có một không gian rộng lớn, trong đó bao gồm rất nhiều điểm công nghiệp, khu công nghiệp và trung tâm công nghiệp, có mối liên hệ mật thiết với nhau về mặt sản xuất ; có những nét tương đồng

trong quá trình hình thành công nghiệp trong vùng (chẳng hạn cùng sử dụng một hay một số loại tài nguyên, tạo nên tính chất công nghiệp tương đối giống nhau, hoặc có vị trí địa lý thuận lợi, hay trên cơ sở cùng sử dụng nhiều lao động, cùng sử dụng chung hệ thống năng lượng, giao thông vận tải...). Trong vùng công nghiệp bao giờ cũng có một vài ngành công nghiệp chủ yếu, tạo nên hướng chuyên môn hoá của vùng.

■ Em hãy kể tên các vùng công nghiệp nổi tiếng trên thế giới.

CÂU HỎI VÀ BÀI TẬP

Hãy lập bảng để phân biệt các hình thức tổ chức lãnh thổ công nghiệp theo gợi ý dưới đây :

Các đặc trưng	Điểm công nghiệp	Khu công nghiệp	Trung tâm công nghiệp	Vùng công nghiệp
Vị trí trong hệ thống lãnh thổ				
Các đặc điểm chính				
Ví dụ cụ thể				